

Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի խորհրդի
2024 թվականի սեպտեմբերի 27-ի թիվ 159 Ա որոշմամբ

**Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի եզրակացությունը
«Հայաստանի Հանրապետության 2025 թվականի պետական բյուջեի մասին»
Հայաստանի Հանրապետության օրենքի վերաբերյալ¹**

1. «Հայաստանի Հանրապետության 2024 թվականի պետական բյուջեի մասին»
Հայաստանի Հանրապետության օրենքի կատարման գործընթացը²

2024 թվականին համաշխարհային և Հայաստանի հիմնական գործընկեր
երկրներում պահպանվել են տնտեսական աճի դանդաղման ռիսկերը
աշխարհաքաղաքական լարվածությունների աճի և առաջարկի խնդիրների
առկայության պայմաններում: Արտաքին պահանջարկի գործոնների թուլացման ներքո
տնտեսական աճի տեմպը որոշակիորեն դանդաղել է նաև Հայաստանում՝
միաժամանակ դեռևս պահպանվելով հարաբերականորեն բարձր մակարդակում:
Դանդաղումը պայմանավորված էր նախորդ տարիներին բարձր տնտեսական աճ
ապահովող գործոնների ազդեցությունների աստիճանական չեզոքացմամբ, և
ակնկալվում է, որ դիտարկվող միտումը կշարունակվի, ու տարվա արդյունքում
տնտեսական աճը կկազմի 5.8 տոկոս՝ ցածր գտնվելով պետական բյուջի ծրագրում
նախանշված ցուցանիշից:

Հարկ է նշել, որ 2024 թվականի առաջին ութ ամիսներին թեև Հայաստանում
պահպանվել է բարձր՝ 9.0 տոկոս տնտեսական ակտիվություն, տնտեսական աճի
բաղադրիչների, այդ թվում՝ ներդրումների, սպառման և արտահանման մասով, այն
**շարունակել է կրել որոշ կարճաժամկետ գործոնների ազդեցությունը՝
պարունակելով էական անորոշություններ տնտեսական աճի կայունության,
երկարաժամկետ հեռանկարի, ինչպես նաև ներքին պահանջարկի ու արտահանման
ապագա միտումների վերաբերյալ:**

¹ ՀՀ կենտրոնական բանկը պետական բյուջեի մասին օրենքի նախագծի վերաբերյալ եզրակացության կազմման
աշխատանքներում առաջնորդվում է բյուջեի ծրագրի՝ միջնաժամկետ պարտքի կայունության ապահովման,
հարկաբյուջետային քաղաքականության պարբերաշրջանային ուղղվածության և դիրքի, երկարաժամկետ աճին
նպաստելու և այլ սկզբունքների ներքո գնահատականների ներկայացմամբ:

² Սույն փաստաթղթում ներկայացված թվային տվյալները և գնահատականները վերցված են «ՀՀ 2025 թվականի
պետական բյուջեի մասին» ՀՀ օրենքի նախագծից:

Հատկանշական է, որ 2024 թվականին ՀՀ-ում ցածր գնաճային միջավայրը պահպանվել է, որին նպաստել են հիմնականում համաշխարհային տնտեսությունից փոխանցվող թույլ գնանկումային ազդեցությունները, ինչպես նաև՝ համախառն պահանջարկի որոշակի թուլացումը: Այդուհանդերձ, հարաբերականորեն կոշտ գներով բնութագրվող ոչ արտահանելի ապրանքների գնաճը, որը հիմնականում բնութագրում է ներքին պահանջարկով պայմանավորված գների վարքագիծը, դրսևորել են հարաբերականորեն ավելի դանդաղ նվազման միտումներ: Տվյալ իրավիճակում, առաջնորդվելով գների կայունության նպատակի ապահովման սկզբունքով **ՀՀ կենտրոնական բանկը տարեսկզբից շարունակել և 1.75 տոկոսային կետով նվազեցրել է քաղաքականության տոկոսադրույքը՝ ընդհանուր առմամբ, 2023 թվականի հունիսից՝ մինչև 3.25 տոկոսային կետով:** Դրամավարկային քաղաքականության դիտարկվող սցենարներում 12-ամսյա գնաճն առաջիկայում կպահպանվի նպատակային ցուցանիշից ցածր մակարդակում, այնուհետև աստիճանաբար կավելանա և միջնաժամկետում կկայունանա նպատակային 4% ցուցանիշի շուրջ:

Սպասվածից ցածր տնտեսական աճը, վերջինիս կառուցվածքը և ցածր գնաճը, ի թիվս այլ գործոնների, բացասաբար են անդրադարձել հարկերի հավաքագրման վրա՝ հանգեցնելով հարկային եկամուտների աճի տեմպերի նվազման և ծրագրված համամասնությունների համեմատ թերի կատարման: Այսպես, ՀՀ պետական բյուջեի հարկային եկամուտների աճը տարեսկզբի բարձր աճերից հետո դանդաղել է և տարվա ութ ամիսների արդյունքում կազմել 6 տոկոս: Արդյունքում, տնտեսական աճի դանդաղման պայմաններում, սպասվում է, որ 2024 թվականին հարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշը նախատեսված 0.5 տոկոսային կետի փոխարեն կաճի ընդամենը 0.2 տոկոսային կետով: Այսպիսով, *գնահատվում է, որ 2024 թվականին համախառն պահանջարկի վրա հարկերը կունենան փոքր զսպող ազդեցություն:* Հարկ է նշել, որ 2024 թվականի հարկեր/ՀՆԱ համամասնությունն իր աճի տեմպով զգալի զիջել է և՛ ընթացիկ տարվա, և՛ միջնաժամկետ հատվածի համար նախատեսված ցուցանիշներին:

2024 թվականի ՀՀ պետական բյուջեի ծախսերի կատարման գործընթացում կարևորվել է տնտեսական կառուցվածքի փոփոխությունների և անհետաձգելի կարիքների համար ձևավորված հրատապ ծախսային միջոցառումների իրականացումը: Վերջինս արտացոլվել է անհետաձգելի սոցիալական խնդիրների (այդ թվում՝ ԼՂ-ից բռնի տեղահանված անձանց սոցիալական աջակցության) և տարվա առաջին կեսին առաջացած անկանխատեսելի խնդիրների (աղետի գոտու վերականգնման) լուծման համար անհրաժեշտ ծախսերի աճի ցուցանիշներում: Այդուհանդերձ, ծախսային քաղաքականությունը տնտեսական ներուժի և ընթացիկ տարվա տնտեսական աճին նպաստելու տեսանկյունից համահունչ է մնացել թիրախավորված ուղղությանը և կապիտալ ծախսերի գծով արձանագրել է աճի բարձր ցուցանիշ, ինչպես նաև՝

կատարողականի որոշակի բարելավում: Կապիտալ ծախսերի կատարողականում հատկանշական է տնտեսական ենթակառուցվածքներին ուղղվող ծախսերի առաջանցիկ աճը: Այնուամենայնիվ, **2024 թվականին կապիտալ ծախսերի՝ ՀՆԱ-ում շուրջ 0.3 տոկոսային կետով գնահատվող թերակատարումը պարունակում է որոշակի բացասական ազդակ և ռիսկեր՝ միջնաժամկետում տնտեսության ներուժի աճին ուղղված միջոցառումների նպատակադրված մակարդակի ապահովման տեսանկյունից:** Այս պարագայում, ավելի է կարևորվում տնտեսական ենթակառուցվածքների բարելավմանն ուղղված կապիտալ ծախսերի հասցեականության և արդյունավետության ապահովումը:

Նշենք նաև, որ ձևավորված միտումների պայմաններում, ըստ գնահատականների, թե՛ կապիտալ, թե՛ ընթացիկ ծախսերի գծով տարվա ութ ամիսներին արձանագրված թերակատարումները կշարունակվեն, և պետական բյուջեի տարեկան ծախսերը որոշակիորեն կգիջեն ծրագրված մակարդակներին: Այսպիսով, հաշվի առնելով ծախսերի ակնկալվող կատարողականը և ՀՆԱ աճի՝ սպասվող ավելի ցածր մակարդակի ձևավորումը, տարվա արդյունքում ծախսեր/ՀՆԱ ցուցանիշը կաճի **2.9 տոկոսային կետով** (կկազմի՝ ՀՆԱ-ի 30.4%-ը): Արդյունքում, *2024 թվականի Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեի ծախսերը համախառն պահանջարկի վրա կունենան ընդլայնող ազդեցություն:*

Հարկերի թերի հավաքագրման և ծախսերի համեմատաբար բարձր կատարողականի, ինչպես նաև տնտեսական ակտիվության տեմպի դանդաղման պայմաններում, 2024 թվականի հունվար-օգոստոսին Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեի պակասուրդը նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի նկատմամբ աճել է՝ միևնույն ժամանակ գիջելով ծրագրված մակարդակին: Ակնկալվում է, որ **պետական բյուջեի պակասուրդը նախորդ տարվա նկատմամբ կավելանա 2.8 տոկոսային կետով՝ կազմելով ՀՆԱ-ի շուրջ 4.8%-ը**, իսկ *հարկաբյուջետային քաղաքականության ազդեցությունը ամբողջական պահանջարկի վրա հիմնականում կլինի չեզոք:* Այստեղ պետք է նշել, որ **հաշվի առնելով բյուջեի եկամուտների հավաքագրման հետ կապված ռիսկերը, ինչպես նաև սոցիալական աջակցության ծրագրերի անհրաժեշտությամբ պայմանավորված ծախսերի հնարավոր ավելացման ռիսկերը հարկաբյուջետային քաղաքականությունը կարճաժամկետ հատվածում կարող է առավել խթանող ազդեցություն ունենալ՝ նպաստելով ներքին սպառման ու պահանջարկի ավելացմանը:**

2024 թվականին, տնտեսական ակտիվության դանդաղման, հարկաբյուջետային ընդլայնող քաղաքականության իրականացման արդյունքում ակնկալվում է պետական պարտքի՝ ՀՆԱ-ում 1.4 տոկոսային կետով աճ, որը որոշակիորեն մեղմվել է դրամի արժևորման շնորհիվ: Արդյունքում, գնահատվում է, որ **ՀՀ պետական պարտքը ՀՆԱ-**

ում կձևավորվի Կառավարության՝ պարտքի բեռի նվազեցման 2025-2027թթ. ծրագրով նախատեսված ցուցանիշի շրջանակներում՝ կազմելով 49.8%:

2. Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի եզրակացությունը «Հայաստանի Հանրապետության 2025 թվականի պետական բյուջեի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի վերաբերյալ

2025 թվականի բյուջեի ծրագրում նախանշված մակրոտնտեսական կանխատեսումներն արտացոլում են նախորդ տարիների տնտեսական բարձր աճի գործոնների ազդեցությունների աստիճանական չեզոքացումը և երկարաժամկետ կայուն գործոնների վրա հիմնված տնտեսական աճի ձևավորումը: Վերջինս ենթադրում է միջնաժամկետ ծրագրի համեմատ տնտեսական աճի ավելի ցածր մակարդակի թիրախավորում: Արդյունքում, **2025 թվականին հարկաբյուջետային քաղաքականությունն առաջնորդվելու է 5.6% տնտեսական աճի ապահովման նպատակադրմամբ՝** շեշտադրելով հարկաբյուջետային և պարտքի կայունության, ինչպես նաև տնտեսական ներուժի վերջին տարիներին ձևավորված մակարդակի պահպանումը:

Գնահատվում է, որ նախորդ տարիներին տնտեսական բարձր աճը պայմանավորող նշանակալի գործոնների ազդեցության աստիճանական չեզոքացումը կշարունակվի նաև 2025 թվականին և տնտեսական աճի նպատակադրված մակարդակի ապահովման հրամայականը կդառնա տնտեսության ներուժի պահպանումը և աճի ավելացման համար անհրաժեշտ կառուցվածքային բարեփոխումների արդյունավետ իրականացումը: Այսպիսով, **2025 թվականի ՀՀ կառավարության նպատակադրած տնտեսական աճի ապահովումն էապես կախված կլինի ներդրումային միջավայրի բարելավման ու արտահանման խթանմանն ուղղված, ինչպես նաև՝ ենթակառուցվածքներում խոշոր ներդրումային ծրագրերի ամբողջական ծավալներով և սահմանված ժամկետներում իրականացման կարողություններից և արդյունքներից:** Այս պարագայում, էապես կարևորվում է կապիտալ ծախսերի դերի շարունակական բարձրացումը՝ հատկապես ենթակառուցվածքներին ուղղված ծրագրերի ամբողջական և արդյունավետ իրականացման համար:

Այդուհանդերձ, ստեղծված աշխարհաքաղաքական ու տնտեսական անորոշությունների պայմաններում առկա են էական ռիսկեր տնտեսական ներուժը

պայմանավորող գործոնների կայունության և տնտեսական հեռանկարի հնարավոր սցենարների տեսանկյունից: Այս առումով, հարկ է նշել, որ 2025 թվականի ՀՀ պետական բյուջեի ծրագրում դիտարկվել են դրա հիմքում դրված հիմնական ենթադրություններից և կանխատեսումներից հնարավոր շեղումների հետ կապված ռիսկերն ու անորոշությունները, գնահատվել են դրանց ի հայտ գալու պարագայում բյուջեի հոսքերի և հարկաբյուջետային քաղաքականության շրջանակի ճշգրտման հնարավոր ուղղությունները: Սա կարևոր նախապայման և մոտեցում է հարկաբյուջետային քաղաքականության ռիսկերի կառավարման տեսանկյունից: Միևնույն ժամանակ, **հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ տնտեսական աճի ռիսկերն ու անորոշությունները մեծ են, ռիսկերի արդյունավետ կառավարման տեսանկյունից կարևորվում է պահուստային ֆոնդի ձևավորման ու դրա օգտագործման խիստ սահմանափակումների առկայությունը՝ ուղղված բացառապես մակրոտնտեսական ռիսկերից բխող հնարավոր լրացուցիչ ֆինանսական պահանջների ծածկմանը:**

Նախանշված տնտեսական աճի, օրենսդրական բարեփոխումների, հարկային վարչարարության բարելավման ներքո իրականացվող հարկային քաղաքականության միջոցառումների արդյունքում, **2025 թվականի համար ծրագրվել է հարկեր/ՀՆԱ հարաբերակցության ընթացիկ տարվա սպասվող ցուցանիշի համեմատ 0.7 տոկոսային կետով աճ**, որի արդյունքում հարկերը կկազմեն ՀՆԱ-ի 25.0 տոկոսը: Հատկանշական է, որ վերջինս ենթադրում է, որոշակի պահպանողական մոտեցում և զիջում է միջնաժամկետ ծրագրերով նախատեսված համամասնությանը: Արդյունքում, գնահատվում է, որ 2025 թվականին ՀՀ պետական բյուջեի եկամուտները համախառն պահանջարկի վրա կունենան զսպող ազդեցություն: Տնտեսական աճի հեռանկարի հետ կապված ռիսկերի ու անորոշությունների համատեքստում **կարևոր է 2025 թվականին նախատեսված վարչարարության և համապատասխան օրենսդրական նախաձեռնությունների շրջանակներում հարկերի հավաքագրումը բարելավող լծակների ձևավորումը և արդյունավետության ապահովումը՝ միաժամանակ շեշտադրելով տնտեսական կայուն աճի կառուցվածքին համահունչ հարկային քաղաքականության իրականացման անհրաժեշտությունը:**

Հարկաբյուջետային ծախսային քաղաքականությունը, տնտեսական աճին նպաստելու և տնտեսության ներուժի պահպանման նպատակադրումների ներքո, 2025 թվականին շարունակելու է կապիտալ ծախսերի աճի թիրախավորումը, սակայն նախորդ տարիների համեմատ ՀՆԱ-ում աճի ավելի դանդաղ տեմպերով: Արդյունքում, ընթացիկ տարվա սպասվողի համեմատ ՀՆԱ-ում կապիտալ ծախսերի 0.3 և ընթացիկ ծախսերի 0.8 տոկոսային կետ աճերի շնորհիվ **պետական ծախսերը ՀՆԱ-ում կաճեն 1.1 տոկոսային կետով՝ կազմելով 31.5%**՝ ամբողջական պահանջարկի վրա ունենալով ընդլայնող ազդեցություն: Ընդ որում, միջնաժամկետ ծրագրերի համեմատությամբ,

բյուջեի նախագծում նախատեսված է կապիտալ ծախսերի գծով 0.4 տոկոսային կետով ավելի ցածր, իսկ ընթացիկ ծախսերի մասով՝ 0.4 տոկոսային կետով ավելի բարձր ցուցանիշներ: Եթե ընթացիկ ծախսերի մասով հիմնական շեշտադրումն ուղղված է սոցիալական ծախսերի աճին, ապա կապիտալ ծախսերի աճի ենթակառուցվածքներին ուղղված հատվածը փոքր-ինչ զիջում է նախորդ տարվա մակարդակին՝ աճի ավելի մեծ մասը կենտրոնացնելով պաշտպանական նպատակով ծախսերին: Կապիտալ ծախսերի նման բաշխվածության պարագայում, **միջնաժամկետ և երկարաժամկետ հատվածում տնտեսության ներուժի աճի տեսանկյունից ավելի է կարևորվում տնտեսությանն ուղղված կապիտալ ծախսերի թիրախային մակարդակի ապահովումը:**

Այսպիսով, ՀՆԱ-ում հարկերի նախանշված աճի և ծախսերի զգալի ավելացման արդյունքում, **բյուջեի պակասուրդ/ՀՆԱ հարաբերակցության գծով ծրագրվել է էական աճ՝ մինչև ՀՆԱ-ում 5.5% մակարդակ:** Արդյունքում, հարկաբյուջետային քաղաքականությունն ամբողջական պահանջարկի վրա կունենա չեզոքից մի փոքր ավելի ընդլայնող ազդեցություն: Հատկանշական է, որ ըստ գնահատականների, դեռևս պահպանվող դրական պահանջարկի միջավայրում **նույնիսկ փոքր ընդլայնող քաղաքականության նպատակադրումը որոշակի ռիսկեր է պարունակում հարկաբյուջետային քաղաքականության կողմից անհրաժեշտ հակացիկլայնության ապահովման տեսանկյունից:** Այս համատեքստում, առանցքային նշանակություն ունի **ընթացիկ ծախսերի աճի տեմպի կրճատման քաղաքականության թիրախավորումը և պետական կապիտալ ծախսերի կշռի էական մեծացումը**, ինչը ներուժային աճի խթանման ճանապարհով որոշակիորեն կմեղմի մակրոտնտեսական կայունության վերոնշյալ ռիսկերը:

Նախանշված հարկաբյուջետային քաղաքականության արդյունքում, 2025 թվականին կառավարության **պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցությունը, նախորդ տարվա համեմատ կաճի ավելի մեծ չափով՝ 3.2 տոկոսային կետով և կկազմի 53.0%**՝ ձևավորվելով հարկաբյուջետային կանոններով սահմանված շեմային 50%-ից բարձր մակարդակում: Հարկ է նաև նշել, որ միջնաժամկետում, բյուջեի պակասուրդի մակարդակի նվազմանը համահունչ՝ պարտքի աճի տեմպը կնվազի և կառավարության պարտք/ՀՆԱ հարաբերակցությունը կկայունանա 54.6%-ի շրջանակներում: Պետական պարտքի ծրագրված ավելացման և վերոնշյալ մակրոտնտեսական ռիսկերի համատեքստում կարևոր նշանակություն ունի պարտքի կայունության միջնաժամկետ ռիսկերի չեզոքացմանն ուղղված հարկաբյուջետային քաղաքականության հետևողականության ապահովումը:

Ընդ որում, 2025 թվականին պետական բյուջեի պակասուրդի և հատկապես կապիտալ ծախսերի ֆինանսավորման համար շարունակվելու է արտաքին աղբյուրներից միջոցների ներգրավումը, ինչպես նաև՝ ազգային արժույթով պարտքի և ներքին պարտքի աստիճանական ավելացումը: Նշենք, որ պարտքի կայունության

ապահովման՝ Կառավարության որդեգրած քաղաքականության տեսանկյունից կարևորվում է պետական ծախսերի իրականացումը՝ ի հաշիվ սեփական միջոցների, ինչպես նաև՝ բյուջեի պակասուրդի ֆինանսավորման իրականացումը՝ պարտքի կառավարման համարժեք ու արդյունավետ ռազմավարությանը համապատասխան:

Հարկ է ընդգծել, որ մակրոտնտեսական ու գների կայունության ապահովումն ու ամրապնդումը 2025 թվականին և միջնաժամկետ հորիզոնում կշարունակեն մնալ հարկաբյուջետային ու դրամավարկային քաղաքականությունների առաջնային թիրախում և ՀՀ կենտրոնական բանկը կշարունակի հետևողական քաղաքականությունը պահանջարկի կարգավորման և գնաճի ու գնաճային սպասումների խարսխման ուղղությամբ:

Ամփոփելով՝ գնահատվում է, որ 2025 թվականի ՀՀ պետական բյուջեի նախագծով նախանշված հարկաբյուջետային քաղաքականությունը, թեև, պահպանվող բարձր պահանջարկի պայմաններում կարող է պարունակել որոշակի ռիսկեր մակրոտնտեսական կայունության ապահովման տեսանկյունից, սակայն, շեշտադրում է Կառավարության հետևողականությունը տնտեսական ներուժի խթանմանն ուղղված պետական ներդրումների աճի և ընթացիկ ծախսերի աճի տեմպի նվազեցման նպատակադրումներում: Միևնույն ժամանակ, հարկերի հավաքագրման լծակների ձևավորմանն ու արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված հարկային բարեփոխումներն անհրաժեշտ նախապայման կստեղծեն ոչ միայն առաջանցիկ պահանջարկի աստիճանական ճշգրտման, այլ նաև երկարաժամկետ հարվածում հարկաբյուջետային քաղաքականության ճկունության ապահովման համար:

Պետք է նաև ընդգծել, որ փարածաշրջանում մարտահրավերների սրման և դրանից բխող ռիսկերի բացասական ազդեցությունները կլանելու ու չեզոքացնելու նպատակով առաջնային նշանակություն ունի ռիսկերի կառավարման կարողությունների ու մոտեցումների ձևավորումը, ինչը կարող է առանցքային լինել կարճաժամկետ և միջնաժամկետ հարվածում մակրոտնտեսական կայունության ու հարկաբյուջետային ճկունության, իսկ երկարաժամկետ հորիզոնում՝ նաև պարտքի կայունության ապահովման համար: